

ВІДГУК
офіційного опонента

доцента кафедри менеджменту та маркетингу Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
кандидата економічних наук, доцента **ДЕМИДЮКА Сергія Максимовича**
на дисертацію **БУЦЕНКА Ростислава Анатолійовича**
на тему: «Еколого-економічне регулювання відтворення
основного капіталу лісогосподарських виробництв»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження
та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Характерною рисою функціонування постійних лісокористувачів державної форми власності в останні десятиліття виступав високий рівень фізичного спрацювання та морального старіння основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів. Незадовільні темпи модернізації та оновлення парку лісогосподарської техніки не дозволили державним лісовим господарствам повною мірою використати наявні резерви ефективного використання ресурсно-виробничого потенціалу та забезпечити максимальний рівень рентабельності лісогосподарської діяльності. Така ситуація стосовно відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв зумовлена комплексом об'єктивних та суб'єктивних чинників, пов'язаних з надмірною звуженістю джерел інвестиційного забезпечення капітального будівництва, модернізації, реконструкції та технічного переоснащення технічних засобів та придбання нематеріальних активів, яка зумовлена надмірною зарегульованістю системи управління лісовим господарством, введенням мораторію на імпорт необробленої деревини, обмеженнями щодо виходу на ринок позикового капіталу державних лісових господарств.

Нові можливості для нарощення інвестиційних впливів сформувалися внаслідок реалізації першого етапу корпоратизації державного лісового сектору, але ці можливості повною мірою не використовуються через відсутність сучасного інструментарію диверсифікації джерел інвестування проєктів відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв на рівні ДП «Ліси України». Треба також враховувати той факт, що лісові біогеоценози теж виступають складовою основного капіталу лісогосподарських виробництв, що вимагає становлення ефективної системи еколого-економічного регулювання відтворення, насамперед активної частини основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів. У дисертації Р. А. Буценка сформовано теоретико-методологічний підхід до удосконалення моделі еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв у державному лісовому секторі України в умовах воєнних викликів, євроінтеграції, цифровізації, децентралізації та корпоратизації.

Комплексний характер вирішення автором означеної проблеми свідчить про її науково-практичну значущість та відповідність викликам, які стоять перед державним лісовим сектором України. Зокрема, практична спрямованість роботи підтверджується тим, що вона безпосередньо пов'язана з тематикою науково-дослідних робіт Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Боярська лісова дослідна станція», а саме з тематикою наукового проєкту: «Розробка моделей економічного розвитку лісового господарства в умовах воєнного часу та з врахуванням викликів повоєнного відновлення» (договір від 25.04.2024 р. № 25-7/04.2024-з).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Результати дисертації відзначаються високим рівнем обґрунтованості і достовірності з огляду на системне опрацювання автором існуючих підходів до структуризації основного капіталу лісогосподарських виробництв і формування авторської позиції щодо ідентифікації ключових складових основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів з огляду на їх матеріально-речову неоднорідність та різну функціональну спрямованість. Буценко Р. А. також на основі ретроспективного аналізу основних фаз розвитку державного лісового сектору в останні десятиліття одним з перших у вітчизняній економічній науці виявив інституційні передумови інвестування відтворення основного капіталу лісового господарства та детермінанти дефіцитності інвестиційних впливань, що дало йому можливість обґрунтувати комплекс інституційних змін для активізації інвестиційної діяльності у сфері розширеного відтворення та господарського освоєння лісоресурсного потенціалу, а також щодо розбудови лісогосподарської та лісоохоронної інфраструктури.

Високий рівень достовірності отриманих у дисертації результатів підтверджується комплексним аналізом динаміки, структури та ефективності використання основних засобів лісогосподарських виробництв. Зокрема, автор виявив ключові тренди у динаміці окремих статей капітальних видатків по лісовому і мисливському господарству у державному лісовому секторі України в 2013–2024 роках. Про високу достовірність результатів дослідження свідчить також застосування методу кореляційно-регресійного моделювання, що дало можливість ідентифікувати ключові фактори, які визначають обсяг фінансування капітальних видатків в оновлення, модернізацію, реконструкцію та технічне переоснащення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів. Вагомість та обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків і рекомендацій підтверджується використанням сценарного підходу, що, у свою чергу, дозволило обґрунтувати сценарії модернізації інституційної архітектури лісогосподарювання як ключової передумови удосконалення моделі еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв.

У цілому дисертація Р. А. Буценка відзначається обґрунтованістю отриманих результатів теоретичного та прикладного спрямування, оскільки більшість результатів отримано на основі комплексного опрацювання та параметризації великих статистичних масивів даних ряду міністерств та відомств, а також регіональних та міжрегіональних органів регуляторного впливу на процеси інвестиційного забезпечення придбання, модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основного капіталу лісогосподарських виробництв.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

У результаті застосування широкого спектра методів наукового пізнання у дисертації отримано ряд результатів, які відзначаються науковою новизною. Зокрема, Р. А. Буценко вперше розробив модель еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, яка передбачає інституційну модернізацію сфери лісового господарства, а це, у свою чергу, виступає підґрунтям для вибору сценарію модернізації системи управління лісовим господарством. Автор розробив такі сценарії модернізації інституційної архітектури лісогосподарювання: 1) реалізація моделі, яка сформувалася на основі укрупнення та корпоратизації сектору державних лісових господарств у 2021–2022 роках; 2) формування на базі ДП «Ліси України» дворівневої системи юридичних осіб (поряд з ДП «Ліси України» статус юридичних осіб отримують регіональні лісові офіси, а філії трансформуються у надлісництва); 3) трансформація структури ДП «Ліси України» через перетворення надлісництв в організаційно-правові форми господарювання зі статусом юридичної особи.

У теоретичному плані науковою новизною відзначаються такі результати: удосконалена автором дефініція поняття «еколого-економічне регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв»; авторський концепт структуризації основного капіталу лісового господарства, згідно якого основний капітал лісогосподарських виробництв охоплює техніко-технологічну, виробничо-господарську та природно-ресурсну складові; сформульовані автором ключові характеристики відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв у розрізі основних ланок лісогосподарювання (селекційно-насіннєва справа, лісовідновлення та лісорозведення, лісозаготівлі, транспортування деревини, утилізація лісосировини, боротьба зі шкідниками та хворобами лісів), які знаходять свій прояв у високому рівні фізичного спрацювання та морального старіння основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів.

Прикладною спрямованістю відзначаються такі елементи наукової новизни: прикладний інструментарій проведення узагальнюючої оцінки ефективності фінансування капітальних видатків у лісове та мисливське господарство у державному лісовому секторі

України; інноваційний концепт стратегічного цілепокладання в інвестиційній діяльності у державному лісовому секторі України, який передбачає реалізацію трьох етапів трансформації моделі інвестиційної діяльності у лісовому господарстві України; авторська модель диверсифікації інструментально-методологічного забезпечення еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, яка виокремлює комплекс детермінантів (євроінтеграція, децентралізація, цифровізація, корпоратизація та воєнні, повоєнні і безпекові виклики), що визначають набір методів екологічного та економічного впливу на сектор постійних лісокористувачів державної форми власності в частині відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв.

Отримані Р. А. Буценком у дисертації нові наукові результати певною мірою доповнюють теорію та методологію еколого-економічного регулювання лісогосподарювання, зокрема відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, дозволяють сформулювати інституційне підґрунтя диверсифікації джерел та методів інвестування модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів.

Практична цінність результатів дослідження

Прикметною рисою практичної спрямованості отриманих у дисертації Р. А. Буценка результатів є їх впровадження як у діяльність суб'єктів лісогосподарського підприємництва, так і в діяльність науково-дослідних установ і закладів вищої освіти. Зокрема, методичні підходи щодо виявлення найбільш детермінуючих величин капітальних видатків по лісовому та мисливському господарству чинників, а також розроблення авторського концепту трансформації існуючої моделі інвестиційної діяльності постійних лісокористувачів використовуються у науковій та управлінській діяльності Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Боярська лісова дослідна станція». Розроблена автором модель економічного розвитку лісового господарства, яка базується на традиційній для України інституційній архітектоніці лісогосподарювання та передбачає інституційну модернізацію лісового господарства, використовується у науково-дослідній діяльності Інституту агроекології і природокористування НААН. У навчальному процесі кафедри земельного кадастру Національного університету біоресурсів і природокористування України при викладанні дисциплін «Методологія та організація наукових досліджень» та «Кадастри природних ресурсів» використовуються розроблений автором методологічний інструментарій проведення узагальнюючої оцінки ефективності фінансування капітальних видатків у лісове та мисливське господарство у державному лісовому секторі та сформована автором специфікація воєнних та повоєнних викликів економічного розвитку лісового господарства.

Повнота висвітлення результатів дослідження у наукових публікаціях

За результатами дисертаційного дослідження здобувачем опубліковано 13 наукових праць, з яких 7 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні іншої держави, 5 тез наукових доповідей на наукових та науково-практичних конференціях. Основні ідеї дисертаційного дослідження пройшли відповідну апробацію. Статус наукових видань та повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих наукових працях відповідають нормативним вимогам щодо апробації та висвітлення результатів проведеного дослідження.

Оцінка змісту дисертації

У першому розділі дисертації розкрито сутність, принципи та інституційні засади еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства, сформовано теоретичне підґрунтя та прикладний інструментарій еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, а також виявлено інституційні передумови інвестиційного забезпечення відтворення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів.

У другому розділі проаналізовано динаміку, структуру та ефективність використання основних засобів лісогосподарських виробництв, здійснено оцінювання структурних зрушень у фінансуванні капітальних видатків у відтворення основного капіталу постійних лісокористувачів державної форми власності, а також проведено результуючу оцінку ефективності фінансування капітальних видатків у лісове та мисливське господарство у державному лісовому секторі України.

Автор у третьому розділі дисертації розробив сценарії модернізації системи еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства в умовах цифровізації, євроінтеграції та децентралізації, обґрунтував перспективи диверсифікації інструментально-методологічного забезпечення системи еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв, а також запропонував дорожню карту трансформації моделі інвестиційного забезпечення відтворення основних лісогосподарських та лісоохоронних засобів.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація та наукові публікації, в яких висвітлено результати проведеного дослідження, повною мірою відповідають вимогам академічної доброчесності і не містять плагіату та інших порушень (копіляції, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Дисертація написана державною мовою у відповідності з принципами академічного письма. У дисертації забезпечено комплексний характер проведення дослідження як в частині опрацювання теоретичного матеріалу, так і в частині аналітико-оціночних характеристик та формування

практичних рекомендацій, що дало можливість підготувати самостійно виконану та завершену наукову працю. Оформлення літературних джерел і посилань на них у тексті дисертації здійснено відповідно до чинних нормативних вимог.

Дискусійні положення та зауваження

Попри значущість отриманих Р. А. Буценком для теорії та методології еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв результатів, варто акцентувати увагу на деяких зауваженнях та побажаннях до дисертаційного дослідження, які носять переважно рекомендаційний або ж дискусійний характер та можуть посприяти подальшим дослідженням у даній царині економічної науки, а саме:

1. У пункті 1.1 автор методологічним підґрунтям становлення інструментарію еколого-економічного регулювання розвитку лісового господарства розглядає модель державного регулювання економіки, приводячи у табл. 1.1 (с. 30–31) різноманітні дефініції даної категорії. Водночас автор надто узагальнено підійшов до визначення впливу інструментів державного регулювання економіки на формування інструментарію еколого-економічного регулювання лісогосподарювання. Більш теоретично значимим даний підхід автора був би за умови, якби обґрунтування набору методів еколого-економічного впливу на відтворення основного капіталу лісового господарства базувалося на порівнянні двох основних моделей державного регулювання економіки – монетаристської та кейнсіанської.

2. Серед спектра додаткових проблем інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв автор на с. 49 розглядає вплив кризових явищ. Зокрема, він наголошує на тому, що пандемія COVID-19 та воєнний стан призвели до різкого скорочення обсягів капітальних інвестицій та погіршення фінансового стану підприємств лісового господарства. Через призму доцільності урізноманітнення методів еколого-економічного регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв варто було б у тексті дисертації розмежувати дестимулятори інвестиційної активності постійних лісокористувачів державної форми власності, які, у першому випадку, були зумовлені карантинними обмеженнями у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19, а у другому випадку – широкомасштабним вторгненням на територію України російських загарбників.

3. Аналізуючи динаміку капітального будівництва об'єктів у державному лісовому секторі України у 2013–2024 роках, автор на с. 87 стверджує, що «вагомим елементом капітальних витрат на будівництво об'єктів стало фінансування будівництва в окремих регіонах розгалуженої мережі об'єктів інфраструктури рекреаційного лісокористування, що дає можливість ефективніше освоювати корисні властивості лісів і тим самим підвищувати капіталізацію лісогосподарювання в цілому». Виходячи з такого твердження,

автору доцільно було б привести специфікацію об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури, котрі вводяться в дію в окремих багатолісних регіонах України.

4. З огляду на прискорення процесів корпоратизації державного лісового сектору України, зокрема відокремлення господарської та інспекційно-контрольної функцій управління лісовим господарством доцільно було б надати додаткові пояснення щодо твердження про те, що «організаційно-правова форма Державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України» (ДП «Ліси України») не забезпечує у нинішніх умовах належного врахування воєнних та повоєнних викликів, а також не дозволяє результативно використовувати лісоресурсний потенціал та освоювати екосистемні послуги лісів на регіональному, місцевому та локальному рівнях» (с. 156).

5. На с. 165 при приведенні складових модернізації моделі поводження з деревними відходами автор як необхідну умову результативної утилізації некондиційної та вживаної лісосировини вважає впровадження каскадного принципу використання лісових вторинних ресурсів. Водночас у тексті дисертації не розкрито суть вказаного принципу вторинного ресурсокористування у лісопродуктових ланцюгах, зокрема у сфері переробки деревини.

6. У тексті дисертації окремі положення перенасичені статистичним матеріалом та однотипними секторними діаграмами, а також відзначаються громіздкістю трактування категорій і понять, які розкривають об'єкт та предмет дисертаційного дослідження.

Висловлені зауваження і побажання мають переважно дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Р. А. Буценка і повинні бути враховані у подальших наукових дослідженнях.

Загальний висновок

Дисертація Буценка Ростислава Анатолійовича на тему: «Еколого-економічне регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв» є актуальним, своєчасним, завершеним та самостійно виконаним дослідженням. Внесені на захист положення, висновки та рекомендації базуються на критичному переосмисленні фундаментальних засад відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв та поглибленому аналізі динаміки фінансування капітальних видатків у лісовому та мисливському господарстві України, що свідчить про їх теоретичну значущість та практичну спрямованість. Змістовне наповнення дисертації відповідає меті та завданням дослідження.

Рівень обґрунтованості та достовірності результатів дослідження, їх новизна та прикладна спрямованість, а також повнота викладення результатів дослідження в опублікованих наукових працях відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. З огляду на сказане, дисертація на тему: «Еколого-економічне регулювання відтворення основного капіталу лісогосподарських виробництв» відповідає спеціальності

051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року Про затвердження Вимог до оформлення дисертації і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Буценко Ростислав Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент доцент кафедри менеджменту та маркетингу Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», кандидат економічних наук, доцент Сергій ДЕМИДЮК